HAKEMLİ MAKALE

TÜRKİYE EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE PANDEMİ: 2018 KRİZİ

TURKISH ECONOMIC OUTLOOK AND PANDEMIC: 2018 CRISIS

Seda ÖZNUR*

ÖZ

Ekonomilerdeki makroekonomik istikrarsızlıklar beraberinde finansal kırılganlıkları getirmesi ve kriz ortamına sürüklemesi sebebiyle üzerinde önemle durulması gereken başlıca sorunlar olarak görülmektedir. Kriz olgusu bir ülkenin içinde başlasa da sonrasında küresel boyutta yayılmakta ve diğer ülkeleri de etkisi altına alabilmektedir. Tarihinde birçok krizlere şahit olmuş hatta yaşamış olan Türkiye, ekonomik açıdan istikrarsızlıklara maruz kalmıştır. Özellikle 2018 yılı ve sonrasında devam eden döviz krizi, pandemi sürecinin de başlamasıyla makro ekonomik sorunları derinleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, 2008 küresel krizi sonrasındaki Türkiye'nin günümüze kadar ki ekonomik görünümünü deskriptif bir analizle ele almaktır.

ABSTRACT

Macroeconomic instabilities in economies are seen as the main problems that should be focused on with importance due to the fact that they bring financial fragility and lead to a crisis environment. Although the crisis phenomenon begins in one country, it spreads globally after that and can affect other countries as well. Turkey, which has witnessed and even experienced many crises in its history, has been exposed to economic instability. The currency crisis, which continued in 2018 and beyond, deepened the macroeconomic problems with the onset of the pandemic process. The aim of this study is to discuss the economic outlook of Turkey after the 2008 global crisis with a descriptive analysis.

* Doktora Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üni., İktisat Bölümü, sdoznur20@gmail.com, ORC-ID: 0000-0003-4466-3781.
Öznur, S. (Kasım 2021). Türkiye Ekonomik Görünümü ve Pandemi: 2018 Krizi, *Vergi Raporu, 266,* (118-128).

Makale Türü: Derleme Makalesi

M.G.T.: ***23.09.2021*** */ M.K.T.:* ***27.10.2021***

Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler, Covid-19, Türkiye Ekonomisi, Ekonomik Göstergeler
JEL Sınıflandırma Kodları: G01, I10, E26, E31

Keywords: Financial Crises, Covid-19, Turkish Economy, Economic Indicators
JEL Classification Codes: G01, I10, E26, E31

GİRİŞ

Dünya küreselleşme yolunda ilerlerken ekonomilerinde oluşan finansal krizler yüz yıllardır ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkiledikleri görülmektedir. Uluslararası finansal piyasalardaki karşılıklı etkileşimle de dünya ekonomisine yön verilmektedir. Güçlü ekonomiye sahip devletler ekonomilerinde oluşan olumsuzluklar ile mücadele ederken dünya ülkelerinin ekonomilerini de etkileyebilmektedirler. Bu bağlam da dünya ekonomilerinde oluşan her krizden siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda ülkeler olumsuz etkilenebilmekte hatta bazı ülkeler iflas eşiği durumuna gelebilmektedir. Bu maksat ile dünya krizlerini incelemek, krizlerin gelişim ve oluşum aşamalarını belirlemenin önemli olduğu görülmektedir. Çünkü geçmiş geleceğin aynası konumda olduğu ve krizler zaman serisi çerçevesinde geliştiği için krizlerin özelliklerini ve oluşumlarını tespit etmek önemli görülmektedir.

1929 yılında Kara Perşembe olarak anılan Büyük Buhran dâhil olmak üzere, 1970'li yıllarda Latin Amerika krizi, yakın geçmişimizde 1992'de Avrupa döviz kuru mekanizmasında yaşanan kriz, 1994'te Meksika'da yaşanan finansal kriz, 1997'de Doğu Asya krizi ve 2001 yılında Türkiye tarihinin yaşadığı en büyük ekonomik kriz, tüm dünya ülkelerinin etkilendiği 2008 Mortgage krizi ve son olarak 2018-2020 döviz ve borç krizi Türkiye ekonomisinin küresel boyutta etkilendiği ya da yaşadığı krizler olarak bilinmektedir.

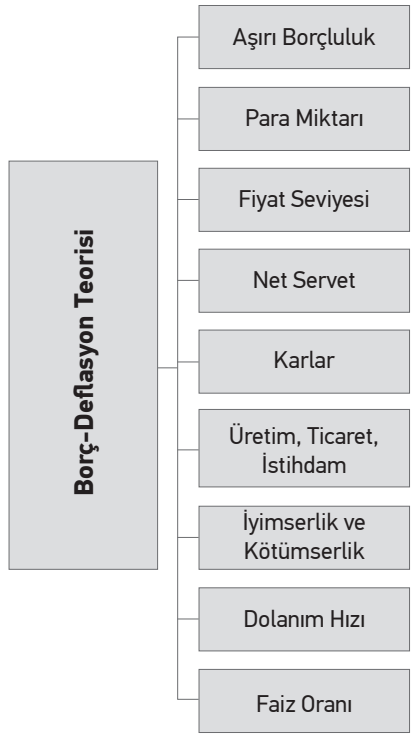
Bu çalışmada, 2018 krizinin sebeplerini daha iyi anlayabilmek açısından 2018 yılı öncesi dönem ile 2018 yılı ve sonrası dönem kıyaslanarak ele alınmıştır. 2018 krizi sadece bir döviz krizi mi yoksa başka makroekonomik değişkenler de etkili mi belirlenmeye çalışılmıştır. Bir de covid-19 küresel salgının etkisiyle Türkiye ekonomisinde yaratmış olduğu ekonomik sıkıntılar ele alınmıştır.

1- FİNANSAL KRİZLER

Finansal krizler, ekonomide beklenmedik anda ortaya çıkan makroekonomik sorunlar ile piyasaların etkin bir şekilde işleyişini bozan finansal çöküşlerdir. Büyük Buhran ekonomisti olarak tanınan Irving Fisher' in ortaya koyduğu "Borç deflasyonu" terimiyle kriz olgusunu dokuz aşamalı ve birbirine bağlı bir sistem olarak açıklamaktadır. Deflasyon dönemlerinde insanlar borçlarını ödeyemez ve iflas eşiğine gelirler. Böylece ekonomi kaçınılmaz olarak bunalıma sürüklenmektedir.[1] Şekil 1 yardımıyla kriz olgusunu meydana getiren dokuz etken incelenmektedir.

[1] Nouriel ROUBINI ve Stephen MIHM. *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance.* Penguin Press; First Edition. New York 2010. s. 59.

Şekil 1: Irving Fisher Borç Deflasyon Teorisi

Kaynak: Fisher, 1933, s. 343.

Ciddi ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerin öncesine bakıldığında aşırı borçluluk ve ardından gelen deflasyon süreci görülmektedir. Bu da olası krizlerin şiddetini artırmaktadır. Aşırı borçluluk dönemlerinde insanların borç yükünü hafifletme amaçlı likit istifleme eylemleri panik satışlarıyla borcu hafifletmekten ziyade daha da artırmaktadır ve panik satışları sonucunda da her şeyin fiyatlarının düştüğü gözlemlenmektedir. Varlık fiyatlarının düşmesi halinde de bunları elinde bulunduran banka ve şirketleri zarar ettirmektedir. Bu sirkülasyon sonucunda insanlar borçlarını ödedikçe düşen varlık fiyatları kalan borçların reel değerini yükseltmektedir.[2]

Kindleberger[3] ve Minsky[4] monetaristçi yaklaşımlara karşın finansal krizleri daha geniş hatlarıyla tanımlamışlardır. Onlara göre finansal krizlerin sebepleri; varlık fiyatlarındaki ani düşüşler, döviz piyasası aksaklıkları, firma başarısızlıkları ve deflasyon gibi etmenlerin harmanlanmasıyla oluşmaktadır.[5] Finansal krizleri tek bir göstergeye bağlı karakterize etmek doğru bulgulara ulaştıramayabilir. Mishkin[6] göre, finansal krizlerin oluşumuna sebep olan beş faktör bulunmaktadır. Bunlar; Faiz oranlarındaki artışlar, borsa piyasasındaki düşüşler, belirsizlikteki artışlar, banka panikleri ve toplam fiyat seviyesindeki düşüşlerdir.

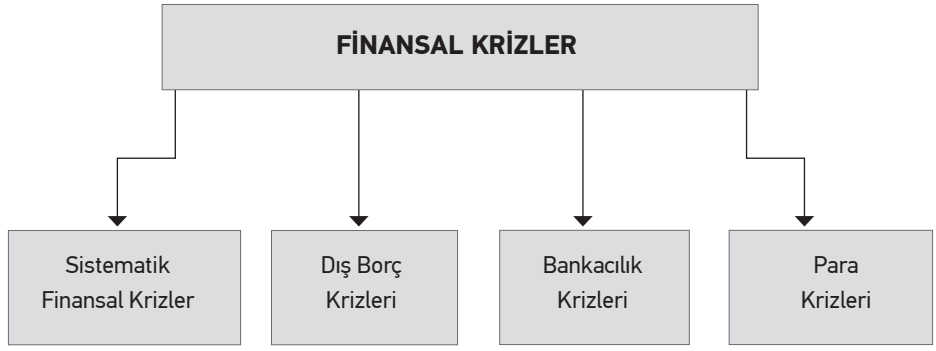
Kindleberger[7] kriz olgusunu "Cinnet, Panik ve Çöküş" olarak tanımlamaktadır. Kriz sürecinin başlama aşamasını cinnet olarak adlandırmaktadır. Ve cinnetten kastettiği insanların gözlerini para hırsı bürümesiyle paralarını borsaya yatırarak daha fazla getiri sağlamayı amaçlamalarıdır. Sürü psikolojisi ile bu yönde hareket eden insanlar fiyatların daha da yukarı çekilmesine sebep olmakta ve yaratılan spekülatif balonların bir yerden sonra patlamasıyla ekonomiyi büyük çapta vurguna uğratabilmektedir. Dolayısıyla sonrasında cinnet ve panik çöküş aşamasını da beraberinde getirmektedir.

Finansal krizleri oluşum sebebiyle şekil 2'deki gibi sınıflandırmak mümkündür.

[6] Frederic Stanley MISHKIN. a.g.m. s.6.

[7] Charles P. KINDLEBERGER. A.g.m. s. 1-290.

Şekil 2: Finansal Kriz Çeşitleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sistematik finansal krizler, bir alanda başlayan krizlerin beraberinde piyasadaki başka bozulmaları da getirerek krizin boyutunu değiştirmesiyle oluşmaktadır. Bu da finansal sistemdeki bozulmalar olarak bilinmektedir. Nedir bu bozulmalar ? Şöyle ki, finansal sistemin yapısında varlık değerlemesi, reel ekonomideki olumsuzluklar, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önem arz eden işlevlerdeki bozulmalara sebep olan şok olarak ifade edilmektedir. Bu kriz türüne en iyi örnekte Asya krizi olarak gösterilmektedir.[8]

Dış borç krizleri, ülkelerin kamu veya özel sektör borçlarını ya temerrüde düşerek ya da iç mali yükümlülüklerini gerçekleştiremedikleri taktirde borçların anapara ve faizlerini ödeyememesi durumudur.[9] Moody's[10] temerrüde düşmeyi şu şekilde açıklanmaktadır; geciken ödeme yapılsa dahi, anapara veya faiz ödemelerinde gecikmenin söz konusu olması, bir diğeri de sorunlu bir değişimin oluşmasıdır. Bu da borçlunun tahvil sahiplerine borçlarını daha ödenebilir hale getirmek amacıyla daha düşük nominal değere sahip bir varlık sunması ya da borçlunun daha güçlü bir ödememe sorunuyla karşılaşmaması için değişimin gerçekleştirilmesi durumudur. Böyle durumlarda ödememe sorunu ortaya çıkmaktadır.

Finansal kurumlar yapısı gereği kırılgan özelliktedir. Dolayısıyla birçok koordinasyon sorununa da yol açabilmektedir. Bu koordinasyon sorunları bilanço kötüleşmesini hatta bilanço aktiflerinin bozulmasını da beraberinde getirince bankacılık krizleri meydana gelmektedir. Para ve bankacılık krizlerine ikiz kriz denilmektedir. Rochet'e[11] göre, ekonomideki güvensiz ortamda mevduat sahiplerinin aynı anda paralarını talep etmesi bankaları zora sokacaktır ve kısa sürede varlıklarını mevduat sahiplerine tasfiye etmeye çalışması, uzun vadede iflası kaçınılmaz kılmaktadır.

[8] David MARSHALL. "*Understanding the Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure*". Economic Perspectives. Sayı 2. 1998. s.13.

[9] Stijn CLAESSENS ve Ayhan KOSE. "*Financial Crises Explanations, Types, and Implications*". IMF Working Papers. Sayı 13/28. 2013. s.12.

[10] MOODY'S. "Moody's Special Comments :Sovereign Bond Defaults, Rating Transitions, and Recoveries (1985- 2002)". (https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/Sovereign_Bond_Defaults_Levey%283%29.pdf). Erişim tarihi: 02 Mart 2020.

[11] Jean Charles ROCHET. *" Why Are There so Many Banking Crises? "*. CESifo Economic Studies. Sayı 49(2). s. 141-156.

Para krizleri diğer bir adıyla döviz krizleri ile ilgili teoriler diğer kriz teorilerine nazaran daha kesin olarak ifade edilebilmektedir. En basit tanımıyla para krizleri, bir ülkenin para biriminin kısa bir süre içerisinde ciddi boyutta değer kaybetmesi ile oluşmaktadır. Döviz kurundaki ani oynaklıklar ya da yabancı sermaye yatırımlarındaki hissedilir değişimler aslında para krizinin bir habercisi olmaktadır. Bu noktada emek-sermaye oranı, firma üretim ve karlılığı, yabancı yatırımlar gibi faktörler döviz kurunda ani değişimlere yol açmaktadır.[12]

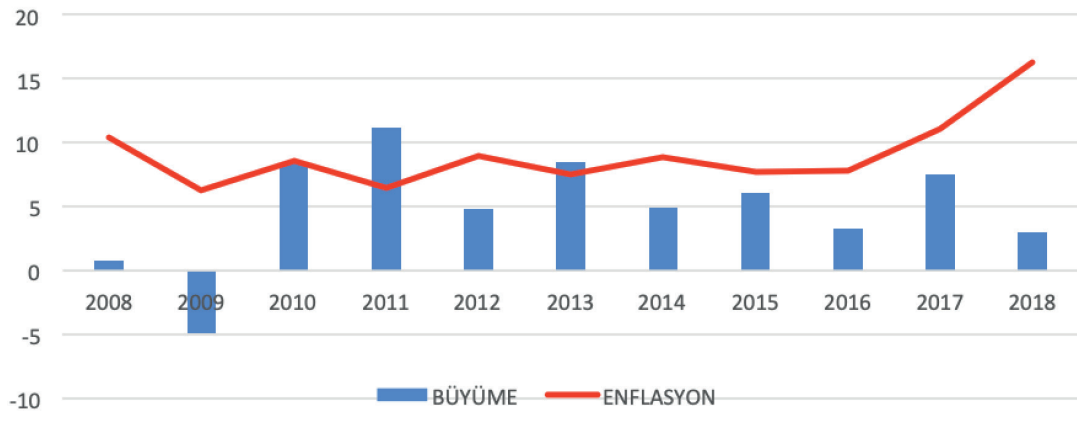
2- TÜRKİYE 2018 KRİZİ

Türkiye ekonomisi geçmişten bugüne gerek kendi içindeki makroekonomik bozulmalarından gerekse dünya ekonomisindeki krizlerin etkisiyle olsun birçok kez finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin kriz tarihine bakacak olursak, 1929 Büyük Buhran ile tarihinin ilk krizini yaşamışken sonrasında yine 1970'lerde önemli iki petrol krizini, sürdürülemeyen kamu kesimi borçları sonrası yaşanan 1994 krizini, 2000-2001 yılları arasında yaşanan bankacılık ve döviz kuru krizini, 2008 yılında küresel boyutta yaşanılan finansal krizini yaşamıştır ve son olarak 2018 yılında başlayan ve hala devam eden döviz krizini yaşamaktadır. Günümüzde yaşanılan krizi anlamaya yönelik 2018 krizi öncesindeki ekonomik görünüm ile 2018 yılı ve sonrasındaki ekonomik görünüm alt başlıklar halinde incelenmektedir.

2.1- 2018 Krizi Öncesi Türkiye Ekonomik Görünümü

Türkiye ekonomisinde 2018 krizinden bir önceki kriz 2008 küresel kriziydi. Bu sebeple 2008 krizinden 2018 krizine kadar ki dönemde gerçekleşen enflasyon-büyüme oranları, MB döviz rezervleri, reel kur ve kamu borç stoku, 2018 krizini açıklamada önemli değişkenler olduğu için sırasıyla incelenmektedir.

Grafik 1: Enflasyon- Büyüme İlişkisi

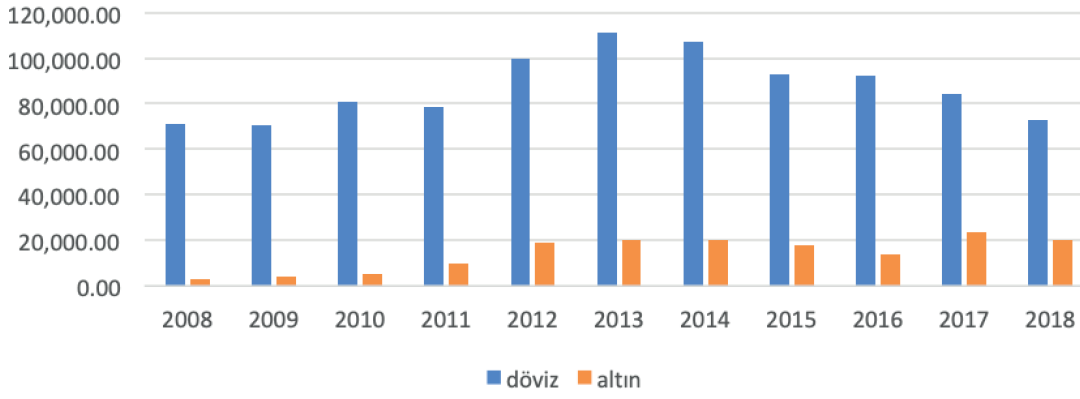
Kaynak: OECDStat, 2019 verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

[12] Abdurrahman KORKMAZ. *"Merkez Bankası Müdahaleleri Türkiye'de Döviz Kurlarında İstikrar Sağladı mı? 2018-2019 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme"*. İçinde Siyaset ve Ekonomi, Dora. 2019. s. 159-188.

Grafik1 incelendiğinde büyüme oranında 2009 yılı için 4,9 oranında bir küçülme görülmektedir. Sonrasında Türkiye ekonomisi büyüme eğilimine geçmiş ve 2008 küresel kriz sonrasından 2018 yılına kadar ki en yüksek orana 2011 yılında ulaşmıştır. İnişli-çıkışlı ve pozitif bir trend yakalamıştır. Enflasyon verileri incelendiğinde ise ortalama 7-8 dolaylarında açıklanan oranlar 2018 yılında TL'nin değer kaybetmesi ya da makroekonomik göstergelerin negatif seyri gibi sebeplerden dolayı on iki aylık ortalamalar sonucu 16,3 oranında gerçekleşmiştir.

Merkez Bankaları ülkedeki herhangi olası bir duruma karşılık ihtiyaç olabilmesi sebebiyle döviz ve altın rezervleri tutmaktadır. Özellikle altın rezervleri paraya çevrilebilme özelliğinin olması ve ülkelerin ödeme gücünü göstermede önem arz etmesi sebebiyle önemli görülmektedir.

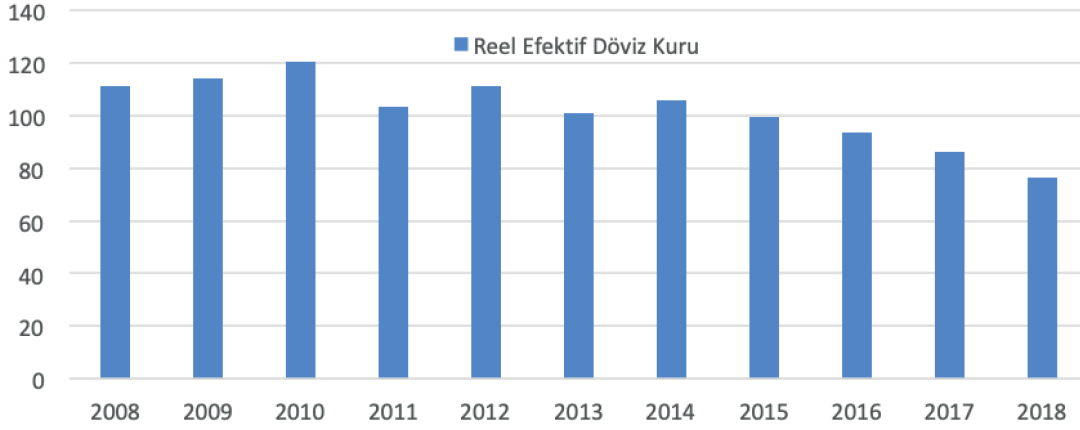
Grafik 2: MB Döviz ve Altın Rezervleri

Kaynak: TCMB, Evds

Grafik 2 incelendiğinde 2008 krizi sonrasında Merkez Bankası rezervlerinde 2011 yılındaki küçük boyutlu bir azalış dışında 2013 yılına kadar bir azalma görülmemektedir. Ancak 2013 yılı sonrasında 2018 yılına kadar döviz rezervlerinde bir azalış trendi gerçekleşmektedir.

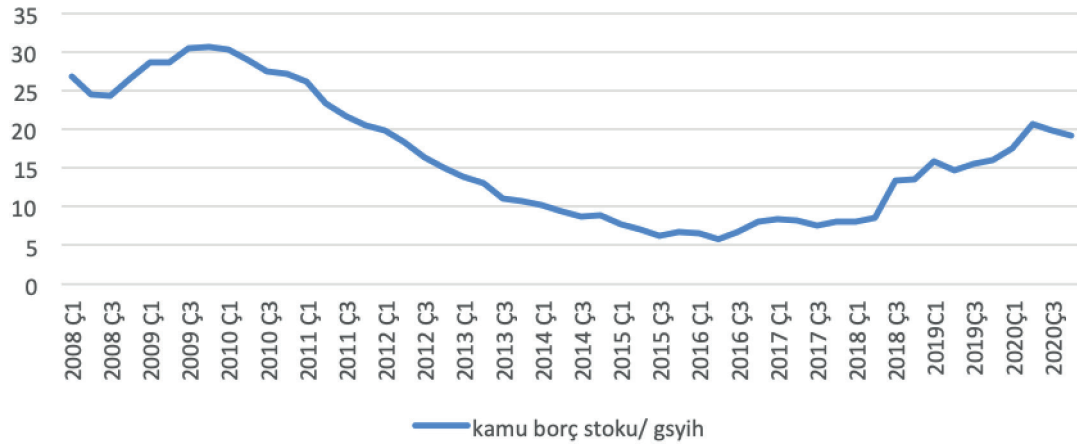
Grafik 3: Tüfe Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru

Kaynak: TCMB, Evds

Grafik3 incelendiğinde tüfe bazlı reel efektif döviz kurunun 2008 yılı ve sonrasında 100'ün üzerinde seyrettiğini 2015- 2018 yıl aralığında 100'ün altında seyrettiği görülmektedir. Bu endekste 100 referans değeridir. Bu durum şunu ifade etmektedir; tüfe bazlı reel efektif döviz kurunun 100 değerinin üzerine çıkması Türk lirasının değer kazandığını, 100 değerinin altına düşmesi de Türk lirasının değer kaybettiğini göstermektedir.

Grafik 4: Kamu Net Borç Stoku/GSYİH

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

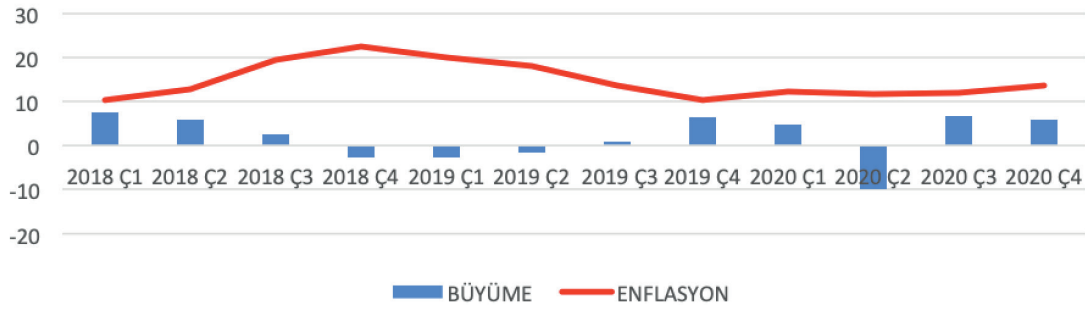
Devletin iç ve dış borç yükümlülüğü toplamından, sahip olduğu finansal varlıkların düşülmesi sonucu kamu kesimi net borç stoku elde edilmektedir.[13] Grafik 4'e göre 2008 krizi sonrası artan borç stokunun 2010 ikinci çeyreği sonrasında borç yönetimine ilişkin uygulanan politikalar ile azaldığı gözlemlenmektedir. Ancak 2018 üçüncü çeyreğinde borç stoku artış eğilimine girmektedir.

2.2- 2018 Krizi ve Sonrası Türkiye Ekonomik Görünümü

Türkiye ekonomisi 2018 yılında bir küçülme sürecine girmiştir. Bu küçülmeye birçok makro ekonomik sorunlar sebep olmaktadır. Örneğin; Türk lirası ABD doları karşısında ciddi değer kayıpları yaşamış, işsizlik oranı 2008 küresel krizinden bu yana görülmemiş seviyeye ulaşmış, enflasyon oranlarında artış yaşanmış, bütçe açıkları artmıştır. Birbirini etkileyen tüm bu makro ekonomik sorunlar döngüsü 2018 krizine yol açmıştır. Aşağıdaki grafikler yardımıyla gerçekleşen ekonomik görünümler incelenmektedir.

[13] Hazine ve Maliye Bakanlığı. *"Hazine ve Maliye Bakanlığı Faaliyet Raporu 2019".* (https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/07/Hazine-ve-Maliye-Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2019-Y%C4%B1l%C4%B1-%C4%B0dare-Faaliyet-Raporu-1.pdf) Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020.

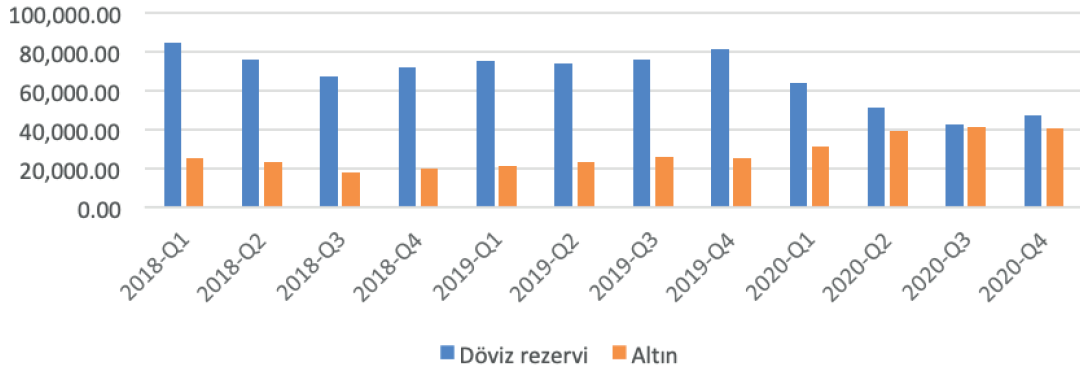
Grafik 5: 2018 Sonrası Çeyreklik Enflasyon- Büyüme Rakamları

Kaynak: OECD verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

2018 yılının ilk üç çeyreğinde yüksek enflasyonlu büyüme yaşayan Türkiye 2018 dördüncü çeyreğinden, 2019 üçüncü çeyreğine kadar yüksek enflasyon seyrinde küçülme yaşamaktadır. 2019 üçüncü ve dördünü çeyrekler ile 2020 ilk çeyrekte yüksek enflasyonlu büyüme görürken 2020 ikinci çeyrekte yüksek enflasyonlu küçülme yaşamaktadır. Açıklanan son çeyrekte yüksek enflasyonlu büyümeyi göstermektedir.[14]

Grafik 6: 2018 Sonrası Çeyreklik MB Döviz ve Altın Rezervleri (milyon$)

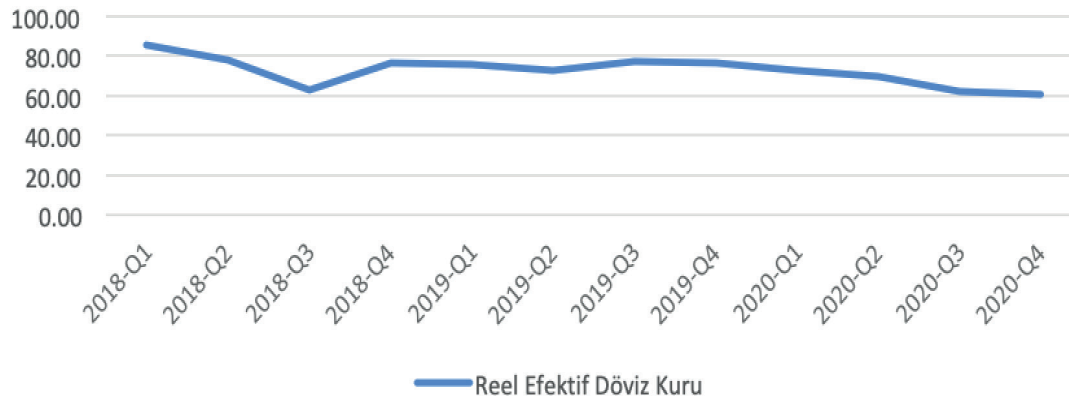

Kaynak: TCMB, Evds verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6'da Merkez Bankası döviz rezervleri çeyreklik verilere bakıldığında öncelikle 2018 yılı ikinci çeyrekle düşüş yaşayan rezervler üçüncü çeyrekteki fazla düşüş sonrası biraz toparlasa da 2019 dördüncü çeyrekten sonra özellikle döviz rezervlerinde ciddi azalışlar gözlemlenmektedir. Özellikle 2019 son çeyreğinde bu azalışların başlaması küresel covid-19 salgınının etkisi olarak görülmektedir.

[14] Mahfi EĞİLMEZ. "*Enflasyonla Büyüme ve Küçülme: Türkiye Ekonomisinin Son 17 Yıllık Deneyimi*". (https://www.mahfiegilmez.com/2020/09/enflasyonla-buyume-ve-kuculme-turkiye.html). Erişim Tarihi: 3 Kasım 2020.

Grafik 7: Tüfe Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2018 sonrası çeyreklik veriler)

Kaynak: TCMB, Evds

Grafik 7'ye göre 2018 üçüncü çeyreğinde 62,5 seyrine düşen endeks dördüncü çeyrek ve sonrasında biraz toparlasa da 2020 üçüncü çeyreğinde tekrar 62 dolaylarına gelmiştir. Türk lirasının değer kaybı 2018'den bu yana devam etmektedir.

3- COVID-19 SALGINI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılının son ayında ortaya çıkan Covid-19 salgını tüm dünyayı etkisi altına alıp önüne geçilemez küresel bir sağlık krizi haline gelmiş bulunmaktadır. Kriz öyle ciddi boyutlara ulaşmıştır ki güçlü ekonomilerden olan ABD bile Büyük Buhrandan bugüne milli gelirinde en yüksek düşüşü yaşamaktadır.[15] Büyük Buhran ve 2008 Küresel krizin ardından covid-19 salgını da bir sağlık krizi olarak küresel boyutta ekonomik bozulmalara yol açmaktadır. Özellikle önlemlerini almayan ülkeler salgının önüne ilk etapta geçememişler ve sağlık sistemlerinde çöküşe kadar gitmiştir. Ardından işsizlik sorunu ve finansal piyasalarda yavaşlama gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Pandemi süreci tüm dünya ülkelerini maliye politikası uygulamalarına yöneltmiştir. Genel olarak geçmiş dönemlerdeki gerileme süreçlerine bakıldığında maliye politikası talebi canlandırmak amacıyla uygulanırken bu salgın sürecinde farklı şekilde uygulanmıştır. Çoğu ülkelerin İlk uygulaması sağlık sektörü için kaynakları artırmak olmuştur. Her ülke pandemi destek paketlerini açıklamıştır. Tüm dünya ülkelerinde belli kısıtlamalar uygulanmıştır. Virüs yayılımın azaltmak için sosyal mesafe kuralları ve sokağa çıkma kısıtlaması gibi önlemler alınmaktadır. Tabi bunun ekonomik boyutta etkisi kötü olmaktadır. Çünkü bunları kısıtlamak demek talebi de kısıtlamak demektir. Hal böyle olunca seyahat, konaklama, berber-kuaförler gibi daha birçok sektörde geçim sıkıntısı sorunları oluşmuştur. Küresel talebin düşmesiyle emtia fiyatlarında da bir düşüş gerçekleşmiştir. Petrol fiyatlarında ciddi düşüş-

[15] Dave ALTIG ve diğerleri. "Economic Uncertainty Before and During the COVID-19 Pandemic". Journal of Public Economics. Sayı 191. 2020. s. 3

ler ve talep şokları yaşanmıştır.[16] Genel olarak 2020 yılı için genel mali dengede kötüleşmeler gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisi için yukarıdaki grafiklerde göz önünde bulundurularak incelendiğinde, aslında 2018 krizi öncesinde yüksek enflasyonlu büyüme, döviz rezervleri ile reel efektif döviz kurunda bir azalış görülmekteydi. Ardından 2018 yılı ağustos ayında yaşanılan döviz kuru krizi de ülke ekonomisini ciddi boyutta kötü etkilemiştir. Türkiye ekonomisi bu denli makroekonomik sorunlarla uğraşırken üzerine gelen covid-19 salgını da 2018 krizi sonrası oluşan makroekonomik bozulmaları sürdürmüş ve bu kriz ortamından kurtulup iyileşme dönemine geçmesine engel olmuştur.

Diğer ülkeler gibi Türkiye'de bir pandemi destek programı açıklamıştır. İşçi çıkarımlarını engellemek adına, belli bir süre işten çıkartmaları yasaklamış, ücretsiz izin kullanan işçiler kısa çalışma ödeneğinden faydalandırılmıştır. İhtiyaç sahiplerine bin TL sosyal destek parası dağıtılmış, işletmelere belli destekler sağlanmıştır. Ancak bu tip destekler kısa vadede bir çözüm olsa da uzun vadede destekler kalktıktan sonra daha hızlı kötüleşme söz konusu olabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Finansal krizler, dünya tarihinde birçok örnekleri ile var olmuş ve çoğu ülkenin makro ekonomik bozulmalar sonucu başa çıkması gerektiği bir olgu olmuştur. Bu kriz dönemlerinde iç ve dış borçlarda ve işsizlik oranlarında ciddi artışlar yaşanmakta, fiyat seviyelerinde istikrarsızlık oluşmakta, kimi ülkelere göre de büyüme oranlarındaki oynaklıklar baş göstermektedir. Türkiye ekonomisi de birçok krize şahit olmuş bir ülke olarak geçmişinden bugüne cari açık sorunu ve enflasyonla mücadele etmiştir. Makroekonomik değişkenler aslında bir zincir gibi birbirine bağlıdır ve birinde meydana gelen bozulma diğerlerini de etkilemektedir hatta kriz ortamına bile sürükleyebilmektedir.

Bu çalışma 2008 küresel krizi sonrası 2020 pandemi dönemine kadar ki süreçte Türkiye ekonomisinin seyrini inceleyerek 2018 krizinin sebebini ve sadece bir döviz krizi mi olduğunu, ardından ortaya çıkan covid-19 salgınının Türkiye ekonomisini ne boyutta etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 2018 krizi ve sonraki dönemde makroekonomik değişkenler grafikler yardımıyla incelenmiştir.

2018 yılı ağustos ayında bir döviz krizi yaşanmıştır ve bu sebeple 2018 krizi bir döviz krizidir denilmiştir. İncelemelerim doğrultusunda evet Türkiye ekonomisi bir döviz krizi yaşamıştır. Ancak ekonomi yapısındaki bozulmalar 2018 yılı öncesinde cereyan etmeye başlamıştır. 2018 yılı öncesi var olan yüksek enflasyon, işsizlik gibi sorunların ardından Türkiye'nin 2018 yılında diğer ekonomilerle yaşamış olduğu sosyal veya siyasi sorunlar ve üstüne döviz kurundaki ciddi yükselişler Türkiye'nin para biriminin değersizleşmesine yol açmıştır. Bu döviz kurundaki sıçrama Türkiye bir döviz krizi mi yaşıyor denilse de aslında döviz tek başına etken değildi. Çünkü Türkiye ekonomisinde borçlulukta söz konusuydu. Şu an hala Türkiye ekonomisi 2018 krizinin etkilerini yaşamaktayken, üzerine covid-19 salgınının da eklenmesiyle ekonomik sıkıntılar artmış, merkez bankası rezervlerinde de ciddi azalışlar başlamıştır. Türkiye ekonomisi covid-19 salgını gibi olası her krizlerden ciddi boyutta yara almamak için doğru ekonomi politikaları ile yapısal reformlar gerçekleştirmelidir. Özellikle sanayi ve tarım sektörü ile Ar-ge çalışmalarına ağırlık

[16] INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). *"Fiscal Monitor: Policies to Support People During the Covıd-19 Pandemic"*. (https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/04/06/fiscal-monitor-april-2020). Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020.

verilmelidir. Ayrıca ülkede sosyal ve ekonomik açıdan güven ortamını oluşturarak yabancı yatırımları artırmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALTIG, D., BAKER, S., BARRERO, J. M., BLOOM, N., BUNN, P., CHEN, S., DAVIS, S.J., LEATHER, J., MEYER, B., MIHAYLOV, E., MIZEN, P., PARKER, N., RENAULT, T., SMIETANKA, P., THWAİTES, G. (2020). "*Economic Uncertainty Before and During the COVID-19 Pandemic"*, Journal of Public Economics. Sayı 191.
- CLAESSENS, S. & KOSE, A. (2013). "*Financial Crises Explanations, Types, and Implications",* IMF Working Papers. Sayı 13/28.
- EĞİLMEZ, M. "*Enflasyonla Büyüme ve Küçülme: Türkiye Ekonomisinin Son 17 Yıllık Deneyimi".* (https://www.mahfiegilmez.com/2020/09/enflasyonla-buyume-ve-kuculme-turkiye.html). Erişim Tarihi: 3 Kasım 2020.
- FISHER, I. (1932). *Booms and Depressions: Some First Principles,* Adelhi Company. New York.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF). "Fiscal Monitor: Policies to Support People During the Covıd-19 Pandemic". (https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/04/06/fiscal-monitor-april-2020). Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020.
- KINDLEBERGER, C. P. (1978). *Manias, Panics and Crashes*, New York: Basic Books.
- KINDLEBERGER, C. P. ve ALIBER, R. Z. (2014). *Finansal Krizler Tarihi*, (Ü. Şensoy, çev.). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- KORKMAZ, A. (2019). "*Merkez Bankası Müdahaleleri Türkiye'de Döviz Kurlarında İstikrar Sağladı mı? 2018-2019 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme",* İçinde Siyaset ve Ekonomi, Dora.
- MARSHALL, D. (1998). "*Understanding the Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure",* Economic Perspectives, Sayı 3.
- MISHKIN, F. S. (1992). "*Anatomy of A Financial Crises*", Journal of Evolutionary Economics. Sayı 2.
- MOODY'S (2003). "Moody's Special Comments :Sovereign Bond Defaults, Rating Transitions, and Recoveries(1985-2002)". (https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/Sovereign_Bond_Defaults_Levey%283%29.pdf) Erişim tarihi: 02 Mart 2020
- ROCHET, Jean C.; (2003), "*Why Are There so Many Banking Crises?"*, CESifo Economic Studies, Sayı 49(2), s. 141-156.
- ROUBINI, N. ve MIHM, S. (2010). *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance*. Penguin Press; First Edition. New York.